

Átmeneti kabátban

EPILOGUS A SZEGEDI SZÍNI ÉVADHOZ

Terhes öröksége a szegedi színháznak, hogy kisebb-nagyobb (átmeneti) periódusokat leszámítva, évtizedek óta féldoldal. Betegségét neveztek már tudathasadásnak. A művészi profilját lényegében kirajzoló két tagozata közül — az országos rangú, hovatovább nemzetközi babérokkal is büszkélkedhető operatársulat mögött — szelvényekben marad, vegetál a próza. S az egyensúly helyrebillentésére szorgalmazott kísérletek alig jártak több haszonnal egy máig (tartósan) beigazolatlan hipotézisnél. Mélyebb talajba ereszkednek a gyökerek annál, semmint fölszines rálátás röntgenezhetné; a jelenség valószínűleg korszakhatároktól datálódik, negyvenötötől, ötvenhattól, amikor megújuló színházművészetünk alapjait zenei érdeklődésű színházépítő szemlélyiségnek, *Vaszy Viktor*nak vezetésével rakták le. S minthogy az árnyékát senki át nem lépheti, az operateremtő karmester Vaszy színházigazgatóként sem tagadhatta meg önmagát — logikus hát, ha a szegedi színház operai részlegének fundamentumai tartósabbak a prózáénál.

Föllapozva a most lefutott évad krónikáját — a helyzet változatlan. Annak ellenére, hogy megint hajlamos kísértésbe esni az ember, a drámajátszás terén is mozgult valami. Zajos, országos sikerekről persze szó sincs, a magyar színházi élet vulkánkitörései nem rázkódtatták meg e tájegység levegőjét, mindössze enyhe földrezgéseket észlelhetett innen kulturális-művészeti életünk szeizmográfja. Született viszont két produkció, mindkettő eséllyel állja ki az óhatatlan összehasonlítgatások próbáját. S az egyik történetesen a prózáé, *O'Neill* darabjával, az *Utazással* (a másik az opera *Simon Boccanegrá*ja, melynek valóságos viszonyítási mércéje is akadt: pár nap különbséggel mutatta be a fővárosi Operaház, a maga természetszerűen előnyösebb föltételeivel, mást ne mondjak, külföldi karmesterrel, *Patanéval*). Az opera rendszeresen megmutatkozott Budapesten és Kecskeméten — a Pataki művelődési házhoz és a kecskemétihez szerződéses kötelezettségei révén szállította slágerelőadásait —, mi több, fönnállása óta először nagyszabású nyugat-európai turnét is lebonyolított élettársával, a szegedi szimfonikusokkal. Három szereposztásban, vendégművészekkel, majd két tucatszor játszották el Nyugat-Németország, Hollandia, Belgium tizenhat városában *A trubadurt*. Impresszáriójuknak, a Landgraf cégnek véleményét megerősítik az időközben hozzánk is eljutott kritikák: jövőre újabb szerződésnek tehetnek eleget. A társulat vezető művészei, *Gregor József*, *Gyimesi Kálmán*, *Réti Csaba* s még páran rendszeres vendégei más hazai színházaknak, nem ritkán külföldnek — a prózai részlegből finom falatokkal leginkább *Kovács Jánost* kínálták meg (fővárosi színházi, filmes, televíziós ajánlatokkal), s ha emlékezetem nem csal, kivülről jobbadán *Mentes Józsefet*, *Máriáss Józsefet* foglalkoztatta a film, *Rácz Tibort* pedig korábbi munkahelye, az Operettszínház.

Szó mi szó, föltételrendszerét tekintve jó ideje nincs irigylésre méltó helyzetben a városi Nemzeti Színháza. Majd évszázados épülete a rekonstrukció Luca széke, az átmeneti mozisínház kényszerű társbérletében olyan kicsi a színpad, mint mai laká-

sokban a konyha, kivált ha hozzáveszük, itt játsszák a kórusoktól, balettől dagadó operákat, az operettet. S ami tetézi a gondokat, olvadáskor vagy csapadékosabb napokon menetrendszerűen beázik a pár esztendeje átadott Kisszínház; a mozi alkalmatlan arra, hogy díszleteket tároljanak benne; életveszélyessé nyilvánították, lakat alá tették a műszakiak otthonát. Előregedőben a művészi stáb, egy híján húszan védett korúak, akiknek a szerződés hivatalból jár; alig van rendező; a díszleteket, jelmezeket régóta vendégek tervezik, nem kifejezetten társadalmi munkában; s bár a korábbi esztendőkre jellemző elvándorlásnak úgy-ahogy sikerült gátat vetni (rosszmájúak szerint azóta, hogy nincs kinek elvándorolnia), az egészséges fluktuáció nélkül megszokott arcok unásig ismert mimikái, modoros gesztusok köszönnek vissza az előadásokról. Általában persze, hiszen két bemutató erejéig (*Goldoni: Két úr szolgája, Shelley: A Cenci háza*) Szegeden „tájolt” a színművészeti főiskola egyik végzős osztálya. S az átömlesztett friss vér jót tett a prózai társulat kedélyállapotának, kivált, mert vezető színházcsináló is megjelent körükben, *Ruszt József*, bár hivatalosan csak „féllábbal”. Művészeti tanácsadóként úgymond, ám rendezett három bemutatót, s bábáskodott a többi premieren. Nem utolsósorban Ruszt érdeme az évad kiemelkedő előadása, az *Utazás az éjszakába*, ahová vonzó vendégművészt is hozott, *Balázsovits Lajost*. Ezzel együtt sem történt drámai fordulat a színház közönségkapcsolataiban: változatlanul sok a fantomnéző, a gyermekelőadások harmadosztályúak, s továbbra sem rajonganak színházukért az egyetemisták, főiskolások, akik immár tartósan elvonultak passzív rezisztenciába. A tavaly kezdeményezett stúdióbemutatók elapadtak, s különböző gazdasági bajok púpozták a művészeti gondok szekerét — a színház évek óta képtelen teljesíteni bevételi tervét, sok előadást kénytelen elnapolni, a vendégjátékokra biztosított kereteket jószerivel a megbetegedők alkalmi pótlása meríti ki, minek következtében a tervszerű vendégforgalom elképzelhetetlen. Ha most hozzá vesszük, hogy (a szokásos szezonvégi szombathelyi turnét leszámítva) tájkötelezettségeit is rapszodikusan teljesíti a színház (magát a kifejezést, *kötelezettség*, sem véletlenül használják), s ami szintén nem tesz jót egyébként sem makulátlan presztízsének a megyében — az évadot nem búcsúztatja rózsás kép. Mentség akad bőven, már ami a tájprogramot illeti. Olyan városokban, községekben játszanak, ahol az operajátászás föltételei kopottak: Békéscsabán, Szentesen, Bácsalmáson például négy elsőhegedűs, egy bőgős és pár fűvös szorong az orchesterben, miközben a színpadon *Bánk bánt*, *Pillangókisasszonyt* domborítanak a szólisták; kell-e ecsetelni, miféle hangzsképpel. Nem helyi specialitás. De ha már, navigációs hasonlattal, „tá-jolni pedig szükséges”, előbb-utóbb elodázhatatlanná válik alaposan átgondolni a programot. Hisz egy rosszul értelmezett közművelődési misszió inkább riasztja, mint bátorítja a televízióból már operaugyekben sem járatlan kisvárosi közönséget (hogy a föllépő művészekről ne is beszéljünk).

A lényegében kéttagozatú (opera, próza) színház évadi munkájának megítéléséből kikerülhetetlen az *operett*, minthogy Szegeden is ez hoz a konyhára. Maga a részleg a prózához sorol, ki tudja miért, hiszen föladatai, kivált a klasszikus repertoárban, mely néhány gyakorta visszatérő darabbal ki is merül, javarészt énekesi (operai) kvalitásokat igényelnek. De hát szerosan és komolyan véve a korszerű zenés játék olyan sokoldalúan képzett művészeket föltételez, hogy a műfaji sablonok fölszántására csak az igazán gazdag, ellátott színházak mernek vállalkozni, a szegedi egyelőre nem. Ezért aztán a *Lehár—Jacobi—Kálmán—Huszka* körből nem annyira egy mai játéktílust szorgalmazón igyekeztek kilépni, hanem — a társulat adottságai révén — valamiféle igényesebb, faktúrájában már-már az úgynevezett komolyzenével vetekedő operettmuzsika felé: *Sullivan Mikádóját* mutatták be. S gyorsan kiderült, felemás „hangvételű” operett nem ízlik a közönségnek: az operabarátoknak híg, az operett híveinek nehéz, az izgalmas színházra áhítózóknak unalmas. Pedig ez kedvét fürkészte mindahányuknak, s nem teljesen reménytelenül. Szemben a hagyományos, és meglehetősen enervált tálalású *Bob herceggel*, melyet viszont nem győztek elégszer játszani, belépőjegyeit vették, mint a cukrot. Mindazonáltal óvakodnék sietni a kézenfekvő tanulságokkal. A színházi közízlés fejlesztésében, már tömegvon-

zata okán sem szabad letenni az operettjátszás, vagy nevezzük úgy, könnyű szórakoztatás friss formáiról. Nota bene, egy merészebb műsorpolitika önmagában eldöntetné a kérdést — musicalt játszani tudnillik régóta nem számít felelőtlen kockázatásnak.

Látszólag nem osztja a színház egészének gondjait az *opera*. Egészséges fejlődése, ha különböző okokból némileg le is lassult, változatlanul egyenletes. Igaz, évente mindössze három bemutatót tart (szemben a hat-hét prózával), játszik viszont repertoárt, s egyáltalán, műsorpolitikája sohasem rejt annyira buktatót, nem oly kardinális ügy, mivel gyakorlatilag tulajdonképpen ugyanabból a 30—40 műből válogat a világ összes operaháza. Az arányokra kell ügyelni, melyeket viszont mélyebben konfrontál a közízlés, ha tetszik, a megszokások hatalma — s e tekintetben akad javítani való: nem túl színes a választék. A premierlistán két *Verdi* (Simon Boccanegra, A trubadur), valamint egy műsorban modern (*Kovach-Anouilh: Medea*) és kései romantikus (*Puccini: Gianni Schicchi*) mű szerepelt, ám melléjük csupán hét operát újítottak föl, *Verdiét (Traviata)*, *Pucciniét (Pillangókisasszony, Bohémélet)*, *Mozartét (Szöktetés, Così)*, *Erkel Bánk bányját, Ránki Pomádéját*, s a szegedi *Vántus István Aranykoporsóját*. Ez a repertoár szűkös. Egyfelől, mert zömét tulajdonképpen tavalyról játszották tovább, tehát nem igazi fölüújítás (aki akkor látta, minek nézte volna meg később), másfelől meg azért, mert hosszú esztendőök óta alig terjeszkedő, még a korábban birtokolt területekre sem merészkedik vissza (*Wagner, Prokofjev, Richard Strauss, Hindemith* stb. A miniszínpad erőtlen indok, ha egyszer ráfért a *Giovanna Darco*, s jövőre a *Nabuccót* tervezik.) A szó közvetlen értelmében majd valamennyi operapremier fölüjítás (más rendezésében, szereposztással, díszletekkel), vadonatúj kompozíció elvétve kerül a műsorlapra. De ha akad, különös becsben tartják. Így a szegediek külföldre szakadt hazánkfiának, Kovach Andornak egyfelvonásosát. Magyarországi bemutatóját kezdetben kortárs darabokhoz szabták, végül a Gianni Schicchihez párosították, szerencsés árukapcsolással; a Medea kemény, tragikus hangvételére oldóan hatott Puccini fölpörgetett, cserfes buffája. *Horváth Zoltán* rendezése is e kettős fogantatásból származó stílárís következményekkel gazdálkodott a színpadon, a végletes szenvedélyek komorságát amolyan szatírrjáték felhőtlenységével katalizálva. A Cser Miklós dirigálta Medea gyilkosan nehéz címszerepében *Terebessy Éva* tette le a voksát, igazolva képességeit először igazán — emitt, Puccininél, meg az ugyancsak címszereplő Gyimesi Kálmán uralta a deszkát (karmester: *Pál Tamás*). Gyimesi Simonjára és Gregor József Fiescójára ereszkedett, mint folyami híd tartópilléreire, a Boccanegra bemutató előadása. S e két „épitmény” sziklaszilárd megbízhatósága, komplett szerepértelmezése, énekben-játékban támadhatatlan magabiztossága döntötte el a kérdést (taglalták eleget maliciózan): érdemes volt *Verdi*-nek akár ezt a vitatott művét is elővenni, hallótávolságra az operaházi premiértől, ilyen ütökártyákkal. Kivált, hogy Pál Tamás érzékeny, magas hőfokú, szuggesztív zenei kalauzán is nyoma fénylik e stílus elsajátításának (tíz *Verdi*-opera tapasztalatai vezették a Boccanegrához), hogy *Vámossy Évának*, az újabban favorizált fiatal szopránának is emészthetőbb föladat Amélia, mondjuk *Butterfly*nél vagy a *Traviatánál*, s hogy *Gabrielének* kitűnő az előbbi hónapokban bizonytalanankódó tenorista, Réti Csaba. Hármás, részben importált szereposztásban készült A trubadur — exportra. Müncheni rendelésre, s ha már elkészült, bemutatták itthon is, kicserélve a tervbe vett *Toscával*, amit viszont az öszre csúsztattak át. S minthogy a nyugati impresszáriók precíz föltételeket támasztanak, olyasmiket például, hogy a díszleteket zsinórpadlásról mozgassák — trégernek a moziban nem lévén, A trubadurt bezsupolták a Kisszínházba. Ahol zsinórpadlás ugyan van, kellő méretű orchester azonban nincs, mit volt mit tenni, az opera hangzáskéjét, házi használatra, kénytelen-kelletlen föláldozták a megrendelt látvány olcsóbb oltárán. Ezek után pech, ha ez a konzerv-Trubadur éppen kivitelezésében tűnt szürkébbnek, esetlennek, sápadtabbnak premier-társainál. Máskülönbben hármás szereposztásából legalább egy igazán előkelőre futná (*Juhász József, Misura Zsuzsa, Lengyel Ildikó*, Gyimesi, Gregor — ámbátor Réti Manricója, *Gortva Irén* Azucenája, *Tóth Sándor* Lunája is jó.) Szerény szükségsze-

rúség Szegeden a *balett*, operaelőadások kitarthatja. A sokfelé megfordult, sok mindent kipróbált *Veöreös Boldizsár* szárnyai alá vette végre az utóbbi években szépen gyarapodó társaságot: önálló táncesttel rukkoltak elő (*Gluck, Prokofjev*, ragtime-blues zenékre) — a jövő lesz megmondhatója, minő gyakorlati haszonnal.

Viszontagságos évadok nyomasztó emlékéit, impotenciáját sietett feledtetni a próza. (Hátrányos helyzetben, hiszen vezetője, főrendezője sem akadt már.) Megkérték hát a szakmában — és éppen vidéken — bizonyított, jónevű Ruszt József kezét, lenne a ház ura, ki a villámházasságtól persze elzárkózott (nem először nősülne), viszont készséget mutatott arra, esetleg elfogadhatja az ajánlatot — majd. Ideszereződött művészeti tanácsadónak, félállásban, vagyis kikötéseket szabott: az eltelt évadban tehát jegyben járt Ruszt és a szegedi próza. Óhatatlanul látszatát keltve: valamelyikük hozományvadász. Hanem látszatokkal bíbelődni legkisebb gondja is tetemesebb a szegedi prózának: nekiláttak szapora csapásokkal behozni a hátrányt, ami a társulat összetételében, szakmai és morális állapotában, közönségkapcsolataiban, műsorpolitikájában mutatkozott a hasonló, legyünk szerények, vidéki műhelyekkel szemben. A fölzárkózáshoz előbb transzplantációt hajtottak végre. A beteg szervezetbe átültették pár hónapra a színművészeti főiskola egyik végzős osztályát, *Békés András*ét, nem kevés komplikáció árán, de valamelyest számottevő eredménnyel. S ugyanígy vendégjáték (Balázsovits Lajos Jamie Tyrone-ja) dobta föl az évad slágerét, O'Neill Utazását, ahol mellel a legjobb helyi művészek kapták a további három szerepet: Kovács János, *Barta Mária*, *Safranek Károly*. A főiskolások jelenléte ózondús fuvallatot hozott a város áporodott színházi levegőjébe, Goldoni-vígjátékuk pezsdítően hatott, s vizsgaelőadásuk, a hazai bemutatónak számító Cenciek, Ruszt József jellegzetes rituális, energikus rendezésében, itt eleddig ismeretlen, szokatlan színházi stílusba avatta be a közönséget. Jó ötlet volt Ruszttól *Stoppard* groteszkjével (*Valami bűzlik Dániában*) fölvezetni *Ivo Bresan Paraszt-Hamletjét*, melynek hangsúlyait némileg átcsoportosították. A mai magyar dráma — *Thurzó Gábor* tán leggyengébb darabjával, *A holló és a sajt*tal — amolyan hiátustöltő maradt; a fiatal *Seregi Zoltán* éppúgy nem tudott mit kezdeni vele, mint a cseh szerzőpáros, *Jiri Voskovec—Jan Werich* éppen félszázados (s ebbeni formájában tényleg előregedett) romantikus revüjével, a *Gólemmel*. S ha most hozzávesszük, hogy a gyermekeknek és szüleiknek egyaránt fölkinált *Turandot hercegnő*, *Gozzi* mesejátéka, sem talált célba — az évad összképe meglehetősen vegyes. Azaz hát: változatlanul átmeneti kabátban jár a szegedi próza. Ezért aztán továbbra is kérdés: mi lesz majd, ha beköszöntenek a hideg napok, jönnek a fagyos téli esték, éjszakák?

NIKOLÉNYI ISTVÁN

KÉPZŐMŰVÉSZET

Kotsis Nagy Margit plasztikái

Nevét, munkáit még kevesen ismerik idehaza. Az alig arasznyi, színezett terrakottaszobrocskák alkotója egy kis létszámú baráti kör, néhány tanítvány, a szegedi képzőművészek egy része és a jobb emlékezetű helybeli vagy hódmezővásárhelyi tárlatlátogatók előtt ismert. Kotsis Nagy Margit nem pályakezdő művész, de élete, sorsa úgy alakult, hogy érett alkotóként még mindig az újrakezdés, az önmegismertetés tetet-leket felőrlő gondjával kell megküzdenie.

Két éve él Szegeden. Csíkszeredán született, gyermekkorát itt töltötte a székelyek és csángók között. Eredetileg nem képzőművésznek készült, bölcsészdipló-